

ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR MAKTABIDA TABIATSHUNOSLIKNI O'QITISHNING ASOSIY METODI SIFATIDA – TAJRIBA METODI VA AMALIY ISHLAR

Haydarov Islomjon Hatamjon o'g'li

haydarovislomjon359@gmail.com

Qo'qon DPI Inklyuziv ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tajriba tabiatshunoslikni o'qitishning yetakchi uslubi ekanligi bois ba'zi turdagi amaliy ishlarni tayyorlash,tashkil etish ularning o'zlariga xos xususiyatlari mavjud ekanligi va ularning ahamiyati .Shuningdek amaliy uslublar qo'llanilishi o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining faol faoliyati bilan bog'liqligi. Amaliy uslublar o'rganilgan materialni chuqur tushinib yetishga, ko'nikma va malakalar hosil qilishga imkoniyat yaratishi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Tajriba,tabiatshunoslik,amali ishlar,jonli tabiat,tajriba maydonchasi, jonli tabiat,jonsiz tabiat, ob'ektlar.

Tajribalar eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga atrof tabiatni bilishni samarali metodi hisoblanadi,chunki ularda eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni qiziqtiradigan elementlar mavjud. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda ilmiy dunyo qarashi shakllantirish,kuzatuvchanlik,mantiqiy fikr yuritish va nutqni tarbiyalashda tajribalar katta ahamiyatga ega. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar kishilarning tabiatni o'zgartirishlarda tajribalar chinakam vosita bo'lishni ko'rishlari kerak.Tajribalarni eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar asosan mustaqil holda o'tkazadilar.Asboblar va moddalar bilan juda ehtiyot bo'lib ishlash talab etiladigan tajribalarni o'qituvchining o'zi o'tkazadi. Sinfda,maktab o'quv tajriba maydonchasida va joylarda olib boriladigan amaliy ishlardan maqsad bilimlarni o'zlashtirib olishladangina emas balki ma'lum malaka va ko'nikmalarni egallab olishda ham o'quvchilarga yordam berishdan iborat.Bunday ishlar sirasiga, masalan tabiat ustidan kuzatuv olib borish, kuzatuv natijalarini yozib borish va ishlab chiqish malakasini egallashga ,gerbariy,

kolleksiyalar,ko'rgazmali qurollar tayyorlash,o'lchov ishlarini bajarishga (hayvonning xarorati ,gnomon soyasining uzunligi boshqalarni o'lchashga) qaratilgan ishlar,tuproqning xossalarini, foydali qazilmalarni odamning tanasi shaxsiy hamda jamooat gigiyenasi qoidalarini o'rganishga bog'liq bo'lgan amaliy ishlar kiradi.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning xar bir amaliy ishi oldindan yaxshilab tayyorlangan,to'g'ri shakl etilgan,aniq rejelashtirilgan,topshiriqlar mazmunini puxta tuzilgan bo'lsagina ular samarali natija berishi mumkin.

Tajriba tabiatshunoslikni o'qitishning yetakchi uslubi ekanligi bois hamda ba'zi turdagi amaliy ishlarni tayyorlash,tashkil etish ularning o'zlariga xos xususiyatlari va ahamiyati bilan tanishamiz.

Tajriba tabiatshunoslikni o'qitishning amaliy metodidir. Tajriba o'qitish metodi bo'lib uning yordamida o'rganilayotgan hodisa qonuniyatini aniqlashga yordam beruvchi sharoitlar yaratiladi. Tajribalar o'tkazishda o'quvchilarga boshqa metodlar bilan egallash mumkin bo'lmagan tabiatshunoslik tasavvurlari shakllanadi.

Tajribalar atrof olamni bilib olishning qiziqarli va samarali metodidir.Ular ilmiy dunyoqarashni shakllantirish,kuzatuvchanlik , mantiqiy tafakkur va nutqni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.U dunyoning moddiyligini, uni idrok qilib olish mumkinligini tasdiqlovchi har-xil jismlarning xossalarining bilib olishning chinakam ilmiy metodidir.

Tajribalar mavxum tushunchalarni aniq tushunchalarga aylantirishda bolalarga yaqindan yordam beradi. Masalan ular faqat tajriba jarayonidagina termometrning simob ustuni haroartning o'zgarishiga qarab ko'tarilishi va pasayishiga ishonch hosil qiladilar.Faqat tajribadagina suvning bir holatdan ikkinchi holatga o'tishini ko'rsatadi.

Oddiy tajribalar eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar tomonidan uy shoroitlarida, o'quv tajriba maydonida yoki tirik tabiat burchagida mustaqil bajariladi.Murakkabroq tajribalarni o'qituvchi darsda namoyish qiladi.Shuni esda tutish kerakki ,mazmuni jihatidan eng oddiy tajriba faqat bilim berishi bilngina emas balki

kuzatish jarayonini faxmlashga ,uning natijalarini ta'riflashga yordam berishi bilan ham qimmatlidir.

Tajribaning borishi kuzatib, o'quvchilar kuzda Quyosh,Yer usida kun sayin pasayishi to'g'risida xulosa chiqaradilar.Uning qiya tushayotgan nurlari Yer yuzasidan uzoqlashib o'tadi va havoni isitmaydi.Shuning uchun ham kuzda sovuq tusha boshlaydi.

Materialni musahkamlash uchun o'qtuvchi namoyish qilgan va o'quvchilarning o'zlari o'tkazgan tajribalarining rasmini chizish yoki ularni ta'riflab yozish,ba'zi hollarda uni ham ,buni ham bajarish kerak.

Amaliy uslublar o'qtuvchi tomonidan tashkil qilinadigan va yo'naltiriladigan o'quvchilar fikrini rivojlantirishga mo'ljallangan so'z ko'rgazmalilik va amaliy ishning o'zarol murakkab bog'lanishida bo'lishni ko'rsatadi.

Amaliy uslublar qo'llanilishi o'quvchilar retseptorlari va effektorlarining faol faoliyati bilan bog'liq. Amaliy uslublar o'rganilgan materialni chuqur tushinib yetishga, ko'nikma va malakalar hosil qilishga imkoniyat yaratadi.Amaliy uslublarni qo'llashga o'quvchilar faoliyatining o'zi bilim manbai hisoblanadi.Bunday usullar sirasiga og'zaki,yozma mashqlar,labaratoriya ishlari,maktab yer maydoni,tirik tabiat burchagidagi sinfdan tashqari bajariladigan mashg'ulotlar kiradi.

Amaliy uslublarning turlariga :

- 1) Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning tarqatma didaktik material bilan turli narsalar yasashi;
- 2) Rasm chizishi;
- 3) Tabiat ob'ektlarni tanish va aniqlash bo'yicha ishlari;
- 4) Hodisalarni kuzatish va qayd qilishlari;
- 5) Tajriba o'tkazishlari (Tajriba vositasida masalalarni hal qilish) kiradi.

Amaliy ish boshlanishi oldidan qo'yilan savol,muammo,masalaga o'quvchilar uning natijalari bilan javob berishlari kerak .

Tabiatshunoslik darslarida tanib olish va aniqlash amaliy metodlarining bir turi bo'lib, tarqalgan o'simliklarni yoki ularning qisimlarini farqiga borib, tanib olish xususiyatlarini o'rgatadi.

Taqqoslashdagi farqga borish eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchining aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi. Farq qilish va aniqlash bo'yicha ishlar darslardagina olib borilmaydi o'qituvchi tabiatga uyushtiriladigan ekskursiyalarda ham o'simliklarni topish va to'plashni, namunalarni yig'ishni ularning yosh, vegetativ usullari, tuproq kesmalari, moslashishlarini, o'zgaruvchanlikni o'quvchilarning o'zlashtirish qobiliyatlariga qarab tanlab berishi kerak. O'simliklar, ular qismlarining shaklini bilib olish bo'yicha ishlarni eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uy vazifasi sifatida bajaradilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте – М.: Просвещение, 1991.
2. Зыков С.А. Проблемы сурдопедагогики. Избранные труды.- М.: «За-грей».- С. 180- 182.
3. Fayziyeva U.Y. Zaif eshituvchilarni savodga tayyorlash va savod o'rgatish.: Ped. fan. nomz. dis. ... avtoref. – Toshkent: TDPI. 1994. – 18 b.
4. Nazarova D. Eshitishida muammosi bo'lgan bolalar ta'limini takomillashtirish. // Bolani maktabga tayyorlash sifat va samaradorligini oshirishning ilmiy-amaliy yechimlari. Xalqaro ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, 2007. – B. 60-63.
5. . Haydarov, Islomjon, and Saminaxon Odiljonova. "KAR BOLALAR MAKTABLARIDA O 'QUVCHILARNING TALAFFUZINI SHAKLLANTIRISH VA ESHITISH IDROKINI RIVOJLANTIRISH BO 'YICHA KORREKSION MASHG 'ULOTLAR MAZMUNI VA ULARNING TASHKIL ETILISHI." *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика* 2.18 (2023): 103-106.
6. Haydarov, Islomjon, and Orzujahon Qayumova. "ESHITISHIDA MUAMMOLARI BO 'LGAN BOLALARDA ESHITISHNI TEKSHIRISH VA

ULARNING YAKKA MASHG ‘ULOTLARGA JALB QILISH." Наука и инновация
1.11 (2023): 52-56.

7. Hatamjon o‘g‘li, Haydarov Islomjon. "Technologies for the Formation Of The
Skill Of Creative Thinking In Weak Auditory Students." INTERNATIONAL JOURNAL
OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630
Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 265-271.